

# Een andere aanpak voor de berekening van de interestkosten

*Het nieuwe programma voor Management en Organisatie hanteert een ander winstbegrip dan het nieuwe programma voor Economie. Het vak Management en Organisatie sluit aan bij het winstbegrip dat naamloze vennootschappen hanteren in hun jaarverslagen: bij de vaststelling van de winst is de beloning voor het eigen vermogen nog niet verrekend. Het nieuwe programma Economie blijft uitgaan van de micro-economische benadering van de 'opportunity' kosten. Dit leidt ertoe dat de winst ontstaat na verrekening van de beloning voor het eigen vermogen. Dit verschil is één van de redenen waarom er twee economische vakken zijn in de vernieuwde tweede fase.*

*Door Fons Vernooij*

Een van de meest verwarrende thema's uit de bedrijfseconomie is het onderwerp interestkosten. In het huidige programma behoort de berekening van het interestresultaat tot de stof voor het VWO. Zoals bekend is het interestresultaat opgebouwd uit twee delen:

- het verschil tussen het werkelijk interestpercentage per jaar en het normatieve interestpercentage per jaar over het vreemd vermogen en
- het normatieve interestpercentage per jaar over het eigen vermogen.

In het nieuwe programma M&O voor de tweede fase (SLO, 1995 en 1996) zal dit veranderen. De interestberekening over het eigen vermogen vervalt.

Op het VWO resteert in de vernieuwde tweede fase alleen het interestresultaat als verschil tussen werkelijke en toegestane interestkosten over het vreemde vermogen, zodat de afhandeling van deze kostensoort in de pas loopt bij de afhandeling van de andere kostensoorten. Op het HAVO beperkt de interestberekening zich tot de werkelijke interestkosten over het vreemde vermogen bij een handelsondernehmung. Bij de interne verslaggeving maken de interestkosten op de resultatenrekening een deel uit van de algemene kosten. Bij de externe verslaggeving verschijnen zij als aparte post op de resultatenrekening. Voorts blijven zij op het HAVO verscholen tussen de algemene kosten zodra een voorzichtige start gemaakt wordt met genormeerde kosten via de kostprijsberekening (SLO, 1995, figuur 2.7 en 2.9)

## **Interestkosten in de verschillende jargons**

Binnen de bedrijfseconomie is de afhandeling van de interest een complex probleem. Een van de oor-

zaken van deze complexiteit is dat alle subdisciplines hun eigen jargon hebben, zodat beginners in het vak een grote vertaalvaardigheid nodig hebben. Voor het leren van begrippen is het noodzakelijk dat begrippen in een begrippenstructuur geordend staan (Verschaffel, 1995, blz. 159). Alleen dan is het mogelijk om tot integratie en toepassing van de geleerde begrippen over te gaan (Boekaerts en Simons, 1993).

Op het HAVO en VWO zijn in het examenprogramma allerlei bedrijfseconomische subdisciplines samengevoegd in één programma. Het gevolg is dat in de lesmethoden het zicht op de verschillen tussen de economische jargons van die subdisciplines is verdwenen. Bij het boekhouden bijvoorbeeld bestaat er een onderscheid tussen 'interestlasten' en 'interestkosten'. Het saldo van deze twee grootheden levert het interestresultaat op.

Bij de bedrijfseconomie spreekt men over 'werkelijke interestkosten' en 'toegestane interestkosten' waarmee hetzelfde interestresultaat is te berekenen. Bij de financiering spreekt men van interestkosten, maar bedoelt dan de 'werkelijke interestkosten' c.q. de interestlasten.

Bij de externe verslaggeving is sprake van rentelasten, maar men bedoelt dan de interestkosten, c.q. de werkelijke interestkosten, c.q. de interestlasten en duidt deze gemakshalve aan als 'betaalde rente' (zie bijvoorbeeld eindexamen VWO, 1989).

## **Drie theorema's voor de interestkosten**

Een tweede oorzaak van de complexiteit is dat er verschillende theorema's door elkaar lopen. Dat kan bij de leerlingen de indruk wekken dat er driemaal

interest geboekt wordt. Het bedrijf Dasrem bijvoorbeeld, uit opgave 5 van het HAVO-eindexamen 1996 eerste tijdvak, berekent zowel interest over de waarde van zijn activa (machine A) als over zijn vreemd vermogen (machine B). Eigenlijk zou hij interest moeten berekenen over zijn totale vermogen en dat moeten verdelen over de afzonderlijke activa.

In de bedrijfseconomie bestaan in feite drie theorema's voor de berekening van de interest. Deze zijn:

- interestkosten bereken je over het vreemde vermogen, want die kosten vloeien voort uit het gebruik van vreemd vermogen (zie bijvoorbeeld de financieringstheorie waar dit vanzelfsprekend is);
- interestkosten bereken je over de waarde van de vaste activa, want het gebruik van deze activa legt beslag op vermogen (zie rekening 430 Afschrijvings- en interestkosten uit het examenprogramma VWO);
- interestkosten bereken je over het totale vermogen, want interest is een normatieve grootte die je kunt confronteren met een werkelijke grootte, zodat je een interestresultaat kunt berekenen (zie de rekeningen 251 en 252 uit het boekhoudstelsel VWO).

De berekening van interest over activa, het tweede theorema, is een manier om de interestkosten die eerder vastgesteld zijn over hetzij vreemd vermogen, hetzij totaal vermogen, toe te rekenen aan de kostendragers (Slot & Minnaar, 1994, blz. 32; Vernooij, 1996, blz. 240). Dit verbijzonderingsproces is in de vorm van journaalposten weer te geven. In afwijking van het rekeningschema uit het VWO zou de boekingsgang kunnen luiden:

- (1) Registratie werkelijke interestkosten:  
251 Interest Vreemd vermogen  
Aan 192 Nog te betalen bedragen  
*werkelijk interestpercentage x vreemd vermogen*
- (2) Registratie toegestane interestkosten:  
435 Interestkosten  
Aan 252 Berekende interest  
*normatief interestpercentage x totaal vermogen*
- (3) Verbijzondering interest naar productiemiddelen:  
430 Afschrijvings- en interestkosten  
Aan 435 Interestkosten  
*normatief interestpercentage x waarde gedeelte van de activa*

### Problemen door een ontoereikend rekeningschema

Het probleem op het VWO is gelegen in het feit dat

rekening 435 ontbreekt in het voorgeschreven stelsel van grootboekrekeningen (Ginjaar Maas, 1984). De journaalposten (2) en (3) kunnen dan samenvallen. Dit speelt bijvoorbeeld bij de afschrijving op basis van de annuïteitenmethode naar de activa centraal staan. De toerekening van de interestkosten aan machines wordt bijgeboekt op zowel rekening 252 Berekende interest, als op rekening 430 Afschrijvings- en interestkosten, zie bijvoorbeeld B-E in Balans, deel 4, blz. 213. Eerder in deel 4 is op blz. 207 gesteld dat de rekeningen 430 en 252 belast moeten worden voor de interestkosten over het totaal geïnvesteerde vermogen op basis van de interestvoet die actueel is. Een regelrechte dubbele boeking omdat tussenrekening 435 in het examenprogramma ontbreekt.

De essentie van rekening 435 Interestkosten is dat daarmee in de boekhouding tot uiting wordt gebracht dat de interestkosten een zelfstandige ontstaansoorzaak hebben. Het registreren van de kosten via deze rekening maakt een correcte toerekening naar activa, dan wel een overboeking naar de kostenplaatsen via rekening 499 mogelijk. Het ontbreken van rekening 435 Interestkosten leidt tot mysterieuze benaderingen die zelfs in het HAVO-programma doorwerken. Voor de HAVO-leerlingen staat de berekening van het interestresultaat niet op het programma, waardoor de posten (1) en (2) samengetrokken worden. Zodra echter post (3) ook wordt meegenomen in de samentrekking ontstaat een ondoorgrondelijk geheel aan beweringen.

Elke auteur van schoolboeken worstelt met die materie en elke docent kan in het boek dat op zijn school in gebruik is nalezen hoe de problematiek is vormgegeven. Meestal staat er een categoriale indeling in kostensoorten, waarbij de financieringskosten als aparte kostensoort genoemd staan. Direct daarna volgt de mededeling dat de financieringskosten geen afzonderlijke kostensoort vormen. Welke wetenschappelijke overwegingen daar ook achter zitten, het is voor leerlingen op zijn minst een merkwaardige gedachtengang dat een auteur eerst een categorie definieert en die vervolgens ontkent. Als daar dan een verhaal over interestkosten, berekend over het totale vermogen op volgt, en geïllustreerd staat met voorbeelden over de berekening van de interestkosten voor een partij grondstoffen, machines of andere activa, dan is de verwarring voor de oplettende leerlingen compleet. Samentrekking van de posten (1), (2) en (3) leidt tot een onnavolgbaar verhaal voor HAVO-leerlingen.

### Interest in de externe verslaggeving

De tragiek van de interestberekening is dat uiteinde-

lijk alleen de (werkelijke) interestkosten over het vreemde vermogen invloed hebben op de omvang van de winst. Hoe meer interest in de kostprijs is doorberekend, hoe lager het verkoopresultaat en hoe hoger het interestresultaat. Samenvoeging van die twee resultaten in het externe verslag leidt tot een winstbedrag alsof er nooit interestberekening op het eigen vermogen heeft plaatsgevonden.

Door de wettelijke bepalingen uit het Besluit Modellen Jaarrekening komt daar nog bij dat bedrijven de beloning van het vreemde vermogen expliciet moeten vermelden in de jaarrekening. De leerlingen zien dat de kostprijs van de omzet in mindering komt op de omzet en dat daarna de rentelasten afgetrokken worden. Zij hebben geleerd dat de interest in de kostprijs is opgenomen en kunnen door de wisseltruc met de term 'kostprijs' op het idee komen dat nogmaals de interestkosten in mindering gebracht worden.

### **Voorcalculatorisch resultaat op interestkosten**

Naast alle voorgaande bedenkingen tegen de afwikkeling van de interestkosten is er ook nog een inconsistentie te bespeuren tussen de voorcalculatorische en de nacalculatorische afwikkeling van de interestkosten. Bij de voorcalculatie verdwijnt het interestresultaat uit het zicht. De toepassing van de standaardkostprijs bij proportioneel variabele kosten levert volgens de leerboeken bij de voorcalculatie alleen een bezettingsresultaat op. Dit geldt natuurlijk alleen als verwacht mag worden dat de begrote bezetting afwijkt van de normale bezetting.

Maar deze traditionele aanpak is niet verenigbaar met het idee van interestberekening over het eigen vermogen. Toepassing van de standaardkostprijs bij de voorcalculatie, leidt ook tot een voorcalculatorisch resultaat op interest. Immers de standaardkosten bevatten een bedrag voor interestkosten over het eigen vermogen, terwijl de verwachte werkelijke interestkosten alleen betrekking hebben op het vreemde vermogen. Voorcalculatorisch zal er bij een dergelijke benadering altijd een interestresultaat te verwachten zijn. Terwijl de interest nacalculatorisch dus (schijnbaar) vier keer in rekening wordt gebracht, blijft deze voorcalculatorisch (ten onrechte) buiten beschouwing.

### **Kostprijs of verkoopprijs**

Het meest bijzondere van de interestberekening is echter dat zij eigenlijk niet de kostprijs oplevert, maar de gewenste verkoopprijs. Als een ondernemer alle kosten doorberekent in de kostprijs, inclusief een beloning voor de arbeid van de ondernemer en inclusief een beloning voor het beschikbaar stellen van het eigen vermogen, dan zijn alle productiefactoren naar wens gehonoreerd. Dan is de verkoopprijs tot stand gekomen die de continuïteit van de

onderneming op lange termijn garandeert. Alleen de beloning voor het nemen van het ondernemersrisico is niet expliciet verwerkt. Daarom vormt het meerdere de 'overwinst' ofwel de 'ondernemerspremie' (Van der Schroeff, editie 1988, blz. 53).

### **Interestkosten in het nieuwe programma M&O**

Om al deze redenen is de problematiek van de interest in het nieuwe programma gereduceerd, maar niet geëlimineerd. De berekening van interest over het eigen vermogen blijft achterwege. Bij de interne verslaggeving op het VWO verschijnt het onderscheid tussen werkelijke interestkosten en toegestane interestkosten, gekoppeld aan het vreemde vermogen, als onderdeel van de kostenbewaking. Bij de financieringstheorie op het VWO en HAVO verschijnen de interestkosten alleen als werkelijke interestkosten. Aangezien er bij de financiering geen toegestane kosten in het geding zijn, is de aanduiding 'werkelijk' overbodig en kan dus volstaan worden met de naam 'interestkosten', ten minste zolang maar duidelijk is dat het om financieringsvraagstukken gaat.

Alleen in het jaarverslag ontstaat een probleem, omdat de wetgever, via het Besluit Modellen Jaarrekening, NV's voorschrijft om 'rentelasten' te vermelden. VWO-leerlingen zullen dus moeten weten dat deze term synoniem is met 'interestkosten' uit de financiering en 'werkelijke interestkosten' uit de kostprijscalculatie.

Helaas is in de uitwerking van de modellen in de bijlage bij de examens voor het model van de externe verslaggeving in een industriële onderneming een onvolledige verwijzing geslopen. Terwijl het achtergrondmodel voor de handelsonderneming en de industriële onderneming wat betreft de afwikkeling van de interest overeen komen, is bij de handelsonderneming expliciet vermeld dat in het externe verslag het financieringsresultaat berekend wordt als saldo van 'rentebaten' en 'rentelasten', maar bij de industriële onderneming is korthedshalve verwezen naar het achtergrondmodel (zie figuur 1). Het spreekt voor zich dat ook in de industriële onderneming dezelfde wettelijke terminologie kan optreden bij de presentatie van een extern verslag.

### **Micro-economie en bedrijfseconomie**

Eerder is opgemerkt dat bij toepassing van de interestberekening over het eigen vermogen een verkoopprijs tot stand komt die de continuïteit van de onderneming op lange termijn garandeert. In feite komt deze aanpak dicht bij de micro-economische aanpak uit. Micro-economen zeggen dat er op lange termijn geen winst is bij volledige concurrentie. De reden daarvan is dat zij uitgaan van 'opportunity costing'. Niet de werkelijke kosten maar de kosten



bij alternatief gebruik staan in die aanpak centraal. Dat betekent dat een vergoeding voor het ondernemersloon en voor het gebruik van het eigen vermogen als deel van de kosten worden beschouwd. Immers de ondernemer kan elders gaan werken of zijn vermogen elders beleggen. De beloning die hij misloopt door alles in zijn eigen zaak aan te wenden, vormen de 'opportunity' kosten welke meege-rekend moeten worden in de kosten per eenheid product. Overigens speelt het idee van opportunity kosten ook mee in de standaardkostprijsberekeningen (Van Halem & Van der Pol, 1989, blz. 165).

Door de gedachte van de 'opportunity costing' zal in de micro-economie steeds een winstbedrag resulteren dat bedrijfseconomisch als 'overwinst' is te bestempelen. De beloning van het eigen vermogen zit al opgenomen in de kosten, zodat het winstbedrag in de micro-economie een wezenlijk ander concept is dan in de bedrijfseconomie. Elke verwijzing bij de lessen micro-economie naar een krantenartikel waarin een jaarverslag besproken staat, zal vergezeld moeten gaan van de opmerking dat de gerapporteerde winst van een onderneming nog gecorrigeerd moet worden voor de beloning van het eigen vermogen. Dat is nu zo, en dat blijft zo. Dat is inherent aan de verschillende noties uit de algemene economie en de bedrijfseconomie die een rol spelen bij de berekening van de winst.

Juist het bestaan van die twee noties was één van de redenen om algemene economie en bedrijfseconomie niet ineen te schuiven tot één vak. De bedoeling van de Stuurgroep Tweede Fase was om het vak Economie op te bouwen door de meest waardevolle elementen uit de algemene economie en de bedrijfseconomie op te nemen. Maar de grote verschillen in concepten en noties, hebben er mede toe geleid dat de vakontwikkelgroep Economie, in samenspraak met het veld, is uitgekomen op handhaving van twee afzonderlijke vakken. Het gevolg is wel dat de gewijzigde afhandeling van interest over het eigen vermogen binnen het programma M&O een grotere afstand creëert met de micro-economie, maar dat zij tegelijkertijd de consistentie binnen het bedrijfseconomische vak vergroot.

## Conclusie

In de programma's Management en Organisatie voor HAVO en VWO spelen consistentie en samenhang een grote rol. Dit sluit aan op de eisen die vanuit het HBO zijn geformuleerd (HBO-Raad, 1991). Het is ook een noodzakelijk voorwaarde om tot integratie van kennis over te gaan (Boekaerts en Simons, 1993). De aandacht van docenten dient daarom uit te gaan naar algemene vaardigheden die de specifieke vakken overstijgen (SLO, 1995 en

1996). Lezen is een vaardigheid die vraagt om leeractiviteiten zoals analyseren, structureren en kritisch verwerken (Vermunt, 1992, blz. 15). Deze leeractiviteiten stellen eisen aan leerlingen, maar ook aan auteurs en examenmakers. Slordigheden als bovenbeschreven zijn nooit helemaal uit te sluiten, maar de intentie moet wel zijn om ze tot een minimum terug te brengen.

De basis voor een consistente aanpak ligt in de modellen die zijn toegevoegd aan de nieuwe programma's voor HAVO en VWO. Op het HAVO gebeurt dat door de interestkosten te beperken tot de werkelijke interestkosten over het vreemde vermogen. Op het VWO gebeurt dat door de interestkosten uit te splitsen in werkelijke kosten over het vreemde vermogen en toegestane kosten over het vreemde vermogen. Dit leidt tot een interestresultaat dat uitsluitend een beoordeling geeft van het financieringsbeleid voor het vreemde vermogen.

De beloning van het eigen vermogen valt buiten de interestberekening. Dat is consistent met het idee dat er op het VWO alleen een voorcalculatorisch bezettingsresultaat optreedt (zie: einddoel nr 43, SLO, 1996, blz. 76). Bovendien sluit deze afwikkeling van het interestverschil aan bij de notie van winst als beloning voor het eigen vermogen en voor het genomen ondernemersrisico. En dat is de winstnotie die in elke vennootschappelijke jaarrekening naar voren komt.

*Fons Vernooij is vakdidacticus voor Bedrijfseconomie aan het Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam. Hij was lid van de vakontwikkelgroep Economie en van de expliciteringscommissie voor Management en Organisatie.*

## Literatuur

- Boekaerts, M. & Simons, P.R.J. (1993). *Leren en Instructie. Psychologie van de leerling en het leerproces*. Assen: Dekker & Van de Vegt.
- CEVO, (1989). Centraal schriftelijk eindexamen Economische wetenschappen en Recht, VWO.
- Diemel, A. (1991). *Bedrijfseconomie: Leren omgaan met slordig woordgebruik?* Onderzoeksverslag in het kader van de Universitaire Lerarenopleiding aan de Universiteit van Amsterdam.
- Ginjaar-Maas, N.J. (1984). *Besluit tot wijziging van de examens Economische wetenschappen II en Recht VWO*. Ministerie van Onderwijs en wetenschappen: kenmerk VO/AV 810.950.
- Halem, C. van & Pol, A. van der (1989). *Kosten en kosten. Calculatieve bestuurlijke informatie*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- HBO-Raad, (1991). *Discussiestuk "Instroomprofiel HEAO", aangevuld met het verslag van de werkconferentie HEAO Profiel op 21-11-1991*. Leiden: Licor.

Hogenbirk, J.C., Fijn, R.J., Hamers, H.H. & Reuver W.J.M. de (1988, 1991). *Moderne Bedrijfseconomie voor het HAVO/VWO, B-E in balans, deel 1 en 4*. Rijswijk: Nijgh/Versluys.

Schroeff H.J. van der / (red. J.G. Groeneveld). (1988). *Kosten en Kostprijs*. Utrecht/Antwerpen: Veen Uitgevers.

SLO. (1995). *Examenprogramma's Economie en Management & Organisatie* zoals voorgesteld door de Vakontwikkelgroep Economie en uitgebracht in opdracht van de Stuurgroep Profiel Tweede Fase in de reeks Advies Examenprogramma's HAVO/VWO. Enschede: SLO.

SLO. (1996). *Voorlichtingsbrochure havo/vwo, actuele stand van zaken invoering tweede fase: Management en Organisatie*. Enschede: SLO.

Slot, R. & G.H. Minnaar. (1994). *Elementaire Bedrijfseconomie*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese, twaalfde herziene druk.

Vermunt, J.D.H.M. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs. Naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Vernooij, A.T.J. (1993). *Het leren oplossen van bedrijfseconomische problemen*. Rotterdam: dissertatie. Zutphen: Thieme.

Vernooij A.T.J. en Van der Aa P.M.E.M. (1996). *Elementaire Bedrijfseconomische Modellen*. Zutphen: Thieme.

Verschaffel, L. (1995). 'Beïnvloeden van leerprocessen'. In: *Onderwijskunde. Een kennisbasis voor professionals*. Red. J. Lowyck & N. Verloop, N. Groningen: Wolters Noordhoff.